

Clypeus Theologiæ Thomisticæ

In Tres Partes Divisus, Et Quinque Voluminibus Comprehensus

Tractatus de Beatitudine, de Actibus humanis, eorumque Moralitate, de
Virtutibus ac Donis, de Vitiis ac Peccatis, & de Legibus, nec-non
Dissertationem Theologicam de Probabilitate

Gonet, Jean-Baptiste

Coloniæ Agrippinæ, 1671

Disp. IV. De lege humana

[urn:nbn:de:hbz:466:1-78232](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-78232)

stat in legibus usucapionis, & præscriptionis, quæ auferunt à vero domino quod suum est, illudque transferunt in dominium usucipientis; cum tamen sit juris naturalis, ut nullus propriis bonis ab altero spoliatur: Ergo juri naturali per positivum derogari potest.

68 Respondeo, negando Antecedens, nam per leges usucapionis & præscriptionis, non derogatur propriè legi naturali præcipienti quod nullus propriis bonis ab altero spoliatur, sed solum fit mutatio materiæ legi in ea subjectæ. Lex enim naturalis prohibet tantum ne retinetur alienum, domino rationabiliter invito: cum vero per leges usucapionis & præscriptionis transfertur dominium bonorum præscriptorum, dominus non est rationabiliter invitus; quia nimirum leges illæ institutæ sunt ad bonum commune tuendum & conservandum, ne scilicet rerum dominia diu incerta maneat, & ne lites interminabiles fiant, & supra numerum multiplicentur.

69 Objicies quintò contra secundam partem quartæ conclusionis: Præceptum negativum furri pertinet ad legem naturalem, cum ad eam omnia præcepta decalogi (excepto præcepto de sanctificatione sabbati) pertineant, ut articulo præcedenti ostensum est: Sed tale præceptum pati potest interpretationem per epikiam, & dici non obligare in eo casu in quo aliquis à domino invito aliquid accipit in extrema necessitate: Ergo interpretatio per epikiam locum habere potest in lege naturali.

70 Respondeo, concessâ Majori, negando Minorem, cum enim quis declarat per legem illam non furaberis, non esse prohibitum accipere aliquid ab alio, ad vitam in extrema necessitate sustentandam, hæc declaratio non pertinet ad epikiam, sed est simplex legis interpretatio; quia cum fit aliqua mutatio in objecto vel circumstantiis intrinsecis, propter quam actus desinit esse malus, tunc propriè loquendo non est epikia, cum non verteretur circa materiam à lege comprehensam, sed est declaratio materiæ legis.

§. III.

Corollarium præcedentis doctrinæ.]

71 **E**n nullo ex præceptis Decalogi dispensare posse, tum quia talia præcepta (ut supra ostendimus) ipsam intentionem legislatoris, scilicet Dei, continent; tum etiam quia id quod eis præcipitur est intrinsecè bonum, quale est dilectio Dei, & quod per ipsa prohibetur est intrinsecè malum, ut perjurium. Si tamen sit sermo de dispensatione improprie & late, ut se extendit ad immutationem quæ cessat legis materia, aut lex ipsa, variatione circumstantiarum, & subtractione conditionis requisitæ, Deum dispensare posse in præceptis secundæ tabulæ, non tamen primæ, quia quæ sunt contra præcepta primæ tabulæ, cum sint contra Deum, ita habent conjunctam malitiam, ut nec variatione alicujus circumstantiæ mutari possit materia sufficiens peccati; fieri enim nequit, ut quod est contra Deum, non sit inordinatum, illicitum, & malum, unde odium Dei, aut cultus idoli, nullâ circumstantiâ, potest fieri bene aut non malè; quæ verò fiunt contra præcepta secundæ tabulæ, cum sint immediate contra proximum, contra quem aliquid potest fieri licitè autoritate divinâ, non ita habent

conjunctam malitiam, ut variatione alicujus circumstantiæ mutari non possit materia sufficiens peccati; si enim Deus facilitatem alicui faciat occidendi hominem, illum absque peccato potest occidere.

Nec obstat adimpletionem voti pertinere ad præcepta primæ tabulæ, & in voto posse dispensari. Respondetur enim cum D. Thoma 2. 2. qu. 88. art. 10. ad 2. quod adimpletio voti, durante voti obligatione, est de lege naturali, & pertinet ad præcepta primæ tabulæ; per dispensationem autem voti, cessat ejus obligatio; sicque non relaxatur præceptum juris naturæ, nec in eo aliquo modo dispensatur; sicut nec quando dispensatur in lege humana, aliquo modo dispensatur in lege naturæ, & mandato divino, præcipiente ut legi humane obediatur; quia per dispensationem fit, ut lex humana, ejusque obligatio cesset in hoc casu. Verba S. Doctoris sunt: Sicut ex jure naturali, & præcepto divino, tenetur homo implere votum, ita etiam tenetur ex eisdem obedire superiorum legi vel mandato. Et tamen cum dispensatur in aliqua lege, non fit ut legi humane non obediatur, quod est contra legem naturæ, & mandatum divinum, sed fit, ut hoc quod erat lex non sit in hoc casu: ita etiam autoritate superioris dispensantis fit, ut hoc quod continebatur sub voto, non contineatur, in quantum determinatur in hoc casu, hoc non esse congruam materiam voti. Et ideo cum Prelatus Ecclesiæ dispensat in voto, non dispensat in præcepto juris naturalis vel divini, sed determinat id quod cadebat sub obligatione deliberationis humane, quæ non potuit omnia circumspicere.

DISPUTATIO IV.

De lege humana.

Ad questionem 95. D. Thoma.

Cum leges humane à naturali ut rivuli à fonte deriventur, merito S. Doctor, postquam egit de lege naturali, statim discessit de lege humana, circa quam plures ac celebres occurrunt difficultates & controversiæ, sequentibus articulis discutiendæ, & resolvendæ.

ARTICULUS I.

An & quid sit lex humana, quibusve conditionibus & qualitatibus gaudeat?

Dico primò, præter legem naturalem & divinam, adhuc necessarias esse leges humanas. Ita D. Thomas hic art. 1. ubi legum humanarum necessitatem probat hoc discursu: Protervis & ad vitia pronis, qui verbis facile moveri non possunt, necessarium fuit, quod per vim & metum ab alio cohiberentur à malo, ut saltem sic male facere desisterent, & aliis quietam vitam redderent, & ipsi tandem per hujusmodi assuetudinem ad hoc perducerentur, quod voluntarie facerent quod prius metu implebant, & sic fierent virtuosius. Sed hæc cohibitio cogens metu peccat, fit per disciplinam legum humanarum, juxta illud Isidori lib. 5. Etymolog. cap. 20. quod

affert

affert S. Doctor in argumento sed contra: *Facta sunt leges, ut humano metu humana coereretur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis formidato supplicio refranetur nocendi facultas*: Ergo necessarium fuit, ad pacem hominum, & virtutem, aliquas leges poni ab hominibus. Id autem multo magis necessarium esse ex eo colligitur, quod in lege naturali nulla poena decernitur, in divina verò, poena in altero saeculo duntaxat subeunda praescribitur: haec autem propter sui dilationem & indivisibilitatem, non ita homines deterret, ac poena, quae per legem humanam statuitur, cum ipsa praesens sit & visibilis.

Præterea lex humana multum conducit ad hoc ut lex divina à rudioribus intelligatur, quippe cum humana lege interdum illa proponantur quae sunt legis divinae, & quae eam explicant & elucidant. Multa etiam sunt ad humanam vitam conducentia, quae tantum ex lege divina & naturali probabiliter colliguntur (ut futurus esse morte plectendos, illegitimos ad hereditatem non esse admittendos) quae per legem humanam praescribuntur: opus ergo est dari leges aliquas humanas tam civiles quam Ecclesiasticas. Item necesse erat ut lex divina & naturalis, ad certum tempus & modum per legem humanam determinarentur, ut constat in praecipis Ecclesiasticis de jejuniis quadragesimali, de confessione annua, & communione Paschali, quae tempus & modum divinatorum praecipiorum determinant. Demum si nullae essent leges humanae, adulteria, furta, homicidia, & quaelibet alia scelera, quae statim Rempublicam funditus everterent, impune grassarentur, juxta illud vulgatum Augustini: *Remota justitia, quae per leges humanas potissimum statuitur, quid sunt regna, nisi magna latrocinia*: Unde merito dixit Aristoteles, Rhetoric. Reipublicae salutem in legibus constitutam esse.

Dico secundò: Lex humana est ordinatio rationis humanae ad bonum commune, ab eo qui curam communitatis habet sufficienter promulgata. Vel dictamen rationis practice in Principe communitatem aliquam perfectam gubernante.

Patet bonitas hujus definitionis: nam per illam exactè explicantur genus & differentia legis humanae; per ordinationem enim seu dictamen rationis ordinantis, explicatur ratio generica, in qua lex convenit cum consilio & simplici mandato. Dum autem subditur, *ad bonum commune*, excluditur privilegium, quod in bonum privatum alicujus particularis duntaxat conceditur, & dum subjungitur, *à superiore perfectam communitatem gubernante*, explicatur vis & efficacia coactiva legis, à superiore habente supremam potestatem jurisdictionis emanans, excluditurque per hanc particulam consilium; Tum quia non est à superiori, ut tali, cum possit esse ab aequali vel inferiori: Tum etiam, quia non habet efficaciam & vim cogentem. Similiter defectu hujus secundae conditionis excluditur à ratione legis per eandem particulam simplex ordinatio vel mandatum praelati, aut alterius superioris, sine praecipio. Demum per haec verba, *sufficienter promulgata*, explicatur conditio quaedam inirritae & per se requisita ad completam virtutem legis, ut disp. 1. art. 4. fuse declaravimus.

Alia à Jurisperitis traduntur legis humanae definitiones: Gratianus enim cap. *Lex distinct. 2.* ait quod *lex est constitutio populi, quae majores natu*

simul cum plebibus aliquid sanxerunt. Papinianus verò lege i. ff. de legibus, sic eam describit: *Lex est commune praecipium, virorumque prudentum consultum, delictorum cohibitio, & communis Reipublicae sponso.* Demum Rebuffus in proemio constitutionum regalium Glossa 1. num. 1. hanc tradit legis humanae distinctionem: *Lex est commune bonum, sine quo nihil unquam boni fieri possit.* Verum ea quam assignavimus, exactior est, meliusque genus, & differentiam legis humanae declarat.

Dico tertio conditiones & qualitates legis humanae, rectè describuntur ab Isidoro lib. 5. Etymol. cap. 21. & à Gratiano cap. *Erit autem lex*, dist. 4. his verbis: *Erit autem lex honesta, justa, possibilis secundum naturam, secundum consuetudinem patriam, loco & tempori conveniens, necessaria, utilis, manifesta quoque, ne aliquid per obscuritatem in captionem contineat, nullo privato commodo, sed pro communi civium utilitate conscripta.*

Probatum conclusio singulas legis humanae conditiones seu qualitates explicando. In primis ergo lex debet esse honesta & justa, cum ordinetur ad componendos hominum mores, qui & honestate virtutis & justitia potissimum componuntur. Unde Cicero 1. de legibus, legem definit *virtutum emendatricem, commendatricemque virtutum.* Id etiam constat ex potestate ferendi leges, quae vel divina est, vel à Deo manat aliquo modo, juxta illud Prov. 8. *Per me Reges regnant, & legum conditores justa decernunt*: Atqui Deus, qui summè bonus est & rectus per essentiam, non potest suis legibus nisi justa & honesta statueret: Ergo nec alii, qui potestatem minorem & ab illo derivatam habent, datamque non in destructionem, sed in aedificationem, ut ait Apostolus 2. ad Corinth. 13. Unde Augustinus lib. 1. de libero arbit. cap. 5. *Mihi lex esse non videtur, quae justa non fuerit.*

Ad majorem hujus conditionis intelligentiam, observandum est, dupliciter intelligi posse, legem aliquam esse justam & honestam; nimirum vel quia id quod praecipit aut statuit est honestum antecederet ad legem, vel saltem consequenter; quia licet sit de se indifferens, per legem refertur ad bonum finem, & in aliqua materia virtutis constituitur. Hoc secundum ad legem sufficit, possunt enim per leges aliqua statui, quae erant antecederet indifferencia, ut ferre certum genus armorum, aut vestium, abstinere à certo genere ciborum, & similia. Illudque est discrimen inter legem naturalem & positivam, sive humanam, quod lex naturalis nihil praecipit aut prohibet, nisi antecederet honestum, aut turpe; leges verò positivae multa praecipunt aut prohibent antecederet indifferencia, & non bona, nisi quia praecipia in ordine ad bonum finem, aut non mala, nisi quia prohibita.

Advertendum est etiam, aliquod reperiri discrimen inter has duas legis humanae qualitates, seu inter has duas particulas *honestae, & justae*; lex enim eatenus honesta dicitur quatenus praecipit quod honestum est, & non malum; justa verò, quia debet aequaliter & sine exceptione omnes subditos comprehendere. Vel ut ait D. Thomas hic art. 3. ly *honestae* refertur ad hoc quod religioni congruat; ly verò *justae*, ad hoc quod sit rationi conformis. Unde primam qualitatem carebat quae 2. Machab. 6. Eleazarum, & cap. 7. septem fratres, unam cum matre apprehensi, compellebant.

pellabantur carnes porcinas manducare contra
fas & religionem Judaeorum. Altera vero care-
bant leges eorum, de quibus dicitur Isaia 10. *Va-
qui condunt leges iniquas, & scribentes iniustitiam scri-
pserunt, ut opprimerent in iudicio pauperes*

9 Secundo dicitur quod lex debet esse possibi-
lis, quod non solum intelligitur de possibilitate
phylica, sed etiam de morali, nempe ut sit subdi-
torum viribus temperata, quas non destrue-
re sed juvare debet; unde regulariter loquen-
do non debet precipere res multum arduas &
difficiles, ac valde duras secundum hominis in-
clinationem & alias circumstantias. Lex enim
humana talis debet esse quod dirigat multi-
tudinem cui imponitur ad bonum commune: Sed
lex humana quae preciperet aliquid valde du-
rum & difficile, non dirigeret hoc modo, quia
potius tali lege multitudo perturbaretur; nec
deserviret directioni & compositioni morum
illius, sed potius esset illi laqueus, cum vix a pau-
cissimis observaretur, ob difficultatem rei praeci-
ptae, & humanam fragilitatem: Ergo non es-
set vera lex. Adde quod potestas humana fe-
rendi leges, non est suprema, sed fragilitati hu-
manae accommodata, & ad regendum politicè
subditos ut cives, non ut mancipia.

Dixi regulariter loquendo, quia scilicet quando
urget necessitas boni communis, pro ejus con-
servatione tenemur difficillimas leges servare,
cujusmodi est lex de exponenda propria vita pro
pace & concordia totius regni; nam sicut lex
naturalis dicitur, exponendum esse membrum
pro conservatione totius suppositi, ita lex hu-
mana a naturali derivata, justè precipere po-
test, pro conservatione totius corporis Repu-
blicae, exponere membra civium. Verum etiam
talis lex non debet censei valde difficilis, quia
licet absolute loquendo difficilis sit, attenda in-
clinatione hominis secundum se considerata,
nihilominus hinc & nunc cum istis circumstantiis
difficilis censei non debet, cum sit conforme
inclinationi naturali, bonum commune maxi-
mum, proprio antepone, etiam maximo, quia
sine conservatione boni communis proprium
conservari nequit; unde semper fiat, quod
lex humana debet esse de possibili morali-
ter.

Ex his colligitur, quod si Praelatus tot leges
aut praeccepta imponat subditis, ut sit valde du-
rum ea implere, subditos ab illorum observa-
tione excusari. Quare Praelati à multitudine
praecceptorum cavere debent, ut docet D. Tho-
mas 2. 2. quaest. 105. art. 1. ad 3. *Unde in pro-
logo constitutionum Ordinis nostri sic dicitur:
Porro Praelati omnes à multitudine praecceptorum, &
ordinationum abstineant, ne laqueum animabus sub-
ditorum injiciant.* Et Soto lib. 1. de Justitia
quaest. 5. art. 3. haec scribit: *Id maxime legiseri de-
bent considerare, ne multitudine subditos obruerent,
sed illis tantum essent contenti, quo sunt penitus neces-
saria, nam ipsa multitudo sit statim impossibilis. Vnde
illico efficiuntur veluti araneorum tela, quibus musca
arcentur, non leones. Legum, inquam, immodica
turba hoc solum praestat, ut boni & mites, qui legibus
non indigent, circumsepti vivant: pernicaces autem
& indomiti leges plures habeant quas pessudent ad
suas explendas libidines. Hanc legum multitudi-
nem reprehendunt etiam Seneca Epist. 94. In-
nocentius III. cap. ubi periculum in texto, & D.
Augustinus Epist. 119. cap. 19. circa finem, ma-
ximè in regimine Ecclesiastico.*

A Tertiò additur, secundum consuetudinem pa-
tria: Non enim (inquit S. Thomas) potest homo so-
lus in societate vivere, aliorum morem non gerens.
Propter quod ubi est mos ne virgines è domo
exeant, quo usque marito copulentur, aut viduae
toto mense vel anno luctus, aut puerperae diebus
purificationis, à praeccepto audiendi sacrum ex-
citantur.

Quartò subditur, loco & tempori conveniens, 11
quia debitas circumstantias habere debet. Unde
videmus (inquit Augustinus) aliud jam dudum
licuisse, & post horam non licere; quiddam in illo an-
gulo permitti, aut juberi, quod in isto jure veteretur &
vindictetur. Conf. 7 cap. 7

B Quintò lex debet esse necessaria, ad remotio- 12
nem scilicet malorum; si enim in Republica re-
ctè omnia consent, supervacanea videtur lex.

Sextò debet esse utilis, nam si nullam afferat 13
communi bono utilitatem, erit frustranea & in-
anis, subindeque inefficax ad obligandum, cum
omnis lex essentialiter ordinetur ad bonum
commune conservandum & promovendum.
Verum judicium hoc de utilitate legis non est
penes subditos, sed penes superiorem; unde
semper lex est servanda, quando evidenter non
constat de ipsius inutilitate.

Septimò debet esse manifesta, id est claris per- 14
spicuisque concepta verbis, ut ab omnibus in-
telligi possit; nisi enim talis sit, nihil aliud quam
captionem & laqueum continebit. Unde Justi-
nianus C. de legibus: *Leges (inquit) sacratissima
ab omnibus intelligi debent, ut universi praescripto ca-
rum manifestius intellecto, prohibita declinent, & fa-
ciant praescripta.*

Demum dicitur, legem nulli privato commo-
do, sed pro communi utilitate civium esse con-
scriptam, quia ad bonum commune lex ordina-
ri debet, ut disp. 1. art. 3. ostensum est; soletque
ut tenacius & firmitus memoriae subditorum in-
figatur, scriptis mandari, licet hoc non sit de es-
sentialia legis, sed aliquid ipsi merè accidentale, ut
docet Aristoteles 10. Ethic. cap. ultimo dicens:
D *Scripta ne sint, an non scripta leges, inter esse nihil vi-
detur.* De quo fusius disp. 1. art. 4. §. 3.

ARTICULUS II.

Qualem promulgationem requirat lex humana,
ut obliget?

V Azquez hinc disp. 156. cap. 2. & Lorca disp. 15
18. existimant, omnes leges tam Pontificias
quam civiles esse sufficienter promulgatas, si in
sola curia Regis aut Pontificis publicentur. Me-
dina verò supra quaest. 90. art. 4. & Molina Tract.
2. de justitia & jure disp. 295. censent non sufficere
promulgationem in curia Regis aut Pontificis,
sed esse necessariam aliam magis specialem, in
inferioribus locis regni, si lex civilis, & in sin-
gulis diocesisibus, si leges fuerint Pontificis. Al-
ii verò asserunt, leges Pontificias sufficienter
promulgari in sola curia Romana, civiles verò
non esse sufficienter promulgatas, nisi in singu-
lis provinciis, & praecipue regni civitatibus pu-
blicantur. Ita Sylvester verbo *Lex* quaest. 6. Joannes
Andreas & Panormitanus, in cap. 2. *Noverint*
de sent. excomm. Quos sequuntur Valentia
Suarez, Azorius, & alii. Pro resolutione.
Notandum est, diversum judicium ferendum 16
esse de promulgatione requisita & sufficienter ex
natura

natura rei, & de requisita ac sufficienti jure positivo. Nam ad promulgationem requisita & sufficientia ex natura rei, sufficit & requiritur quod lex taliter publicetur, quod de facili possit venire in notitiam subditorum; in particulari autem nullus modus determinatus est à natura ad sufficientem promulgationem, sed quilibet determinatus qui in hoc interuenit, vel ex consuetudine, vel ex lege, vel ex legislatoris voluntate habetur. Ad promulgationem verò requisita ex jure positivo, talis requiritur publicatio legis, qualis jure ipso & legislatoris voluntate præscribitur, licet attenta rei natura, ea non requiratur, sed alia sufficiat. Hoc præmissis, facile poterit cõciliari prædicta sententia, & difficultas proposita resolvi.

17 Dico ergo primò, stando in solo jure naturali, ut lex tam civilis quam Pontificia cõcietur sufficienter promulgata, sufficit quod publicetur in curia. Ratio est, quia ad promulgationem sufficientem ex natura rei, sufficit quod lex taliter publicetur, quod possit de facili venire in notitiam subditorum, ut supra dicebamus: Sed promulgatione facta in curia, lex in notitiam subditorum facile devenire potest, nam cum ad Principis sedem frequens sit recursus & concursus ex civitatibus omnibus quæ ejus imperio subsunt, facile est quod in curia agitur, in omnium notitiã venire: Ergo ad promulgationem legis sufficientem ex natura rei, sufficit quod promulgetur in curia.

Dico secundo, attento jure positivo civili, leges imperiales non obligant provincias, nisi in earum metropoli promulgentur: imò non valent neque obligant in provincia, nisi post duos menses à promulgatione ibi facta.

18 Probatur prima pars ex Authentica, *Ut facta novæ constitutiones*, quæ est constitutio 66. inter Novellas Justiniani, ubi decernitur, constitutiones novas non valere, usque dum per metropolitam palam facte sint, id est usque dum publicentur in civitatibus metropolitanis. Ubi licet Imperator loquatur de legibus testamentorum, Glossa tamen ad omnes leges extendit, & hanc regulam Jurisperitorum affert: Quotiescunque verba rubricæ faciunt perfectum sensum, & non repugnant corpori legis, nigris litteris exarato, & sub rubris contento, rubrica habenda est pro textu: cum igitur rubrica illius authenticæ loquatur universaliter de omnibus legibus, constitutio illa Justiniani, tamen loquatur solum de legibus testamentorum, ad omnes tamen leges extendenda est, subindeque nullæ leges imperiales obligant provincias, nisi in earum metropoli promulgentur.

19 Ex quo probata manet secunda pars, nam Authentica illa decernit quod leges non obligent in provincia, nisi post duos menses à promulgatione earum, ut patet ex rubrica, quæ est: *Ut facte novæ constitutiones, post continuationem earum post duos menses valeant*. Idem constat ex bulla quadam Pii IV. super declaratione temporis, Observationis Concilii Tridentini, ubi sic ait: *Jure communi sancitum est, ut Constitutiones novæ non nisi post certum tempus vim obligandi obtineant*. His enim verbis alludit haud dubie ad prædictam Authenticam, cum nullibi nisi in ea repiciatur aliqua sancitum circa tempus quo novæ constitutiones vim obligandi habent.

Quod diximus de legibus imperialibus, dicendum est etiam de legibus latis à Principibus vel Regibus subjectis Imperatori; quia jus ferendi leges, quod habent ab Imperatore, fuit illis con-

cessum, secundum jus commune imperii, & juxta modum ac limitationem quam servant ipsi Imperatores.

Dico tertio, stando in jure positivo communi, & nisi sit constitutio vel consuetudo contraria, leges Principum qui imperio non subduntur, ut leges Regis Galliæ, & Regis Hispaniæ, non requirunt promulgationem, in singulis provinciis, nec duos menses post promulgationem, sed sufficit promulgatio quæ fit in curia Principis, id est, in urbe in qua residet, ex qua ad alia loca divulgatur.

Patet hæc conclusio, nam jure communi nihil aliud sancitum est quod arctius possit obligare, quam prædicta Justiniani Authentica: Sed illa, cum sit imperatoria, non habet vim obligandi in terris Imperio non subditis: Ergo &c.

Dixi, si non est constitutio, vel consuetudo contraria, quia ferè ubique consuetudo est, aut lex regni, ut Reges qui plures habent provincias, curent suas leges in singulis provinciis promulgari, neque aliter eas obligent. Et in Gallia regiæ leges non obligant, nisi à Parliamentis recipiantur, Unde aliquæ leges servantur v. g. Parisiis, quæ non obligant Burdegala, vel Tolosa.

Dico quarto, stando etiam in jure positivo, ad sufficientem promulgationem legum Pontificiarum, non requiritur alia promulgatio, quam quæ Romæ fit, nec spatium duorum mensium, ut leges illæ habeant vim obligandi.

Probatur ex praxi & consuetudine curiæ Romanæ, quæ est optima legum interpretis; nam qui Romæ non servant leges Pontificias, statim post promulgationem, nondum elapsis duobus mensibus, puniuntur, teste Navarro, Consil. 1. de constitutionibus quæst. 4. num. 18. & leges Pontificiæ solent tantum Romæ promulgari, secundum quas judicant Romæ auditores, Cardinales, & alii Judices Pontificii, de causis aliarum provinciarum, licet in illis promulgatio facta non fuerit, sed simplex tantum divulgatio; nisi ex concessione, vel consuetudine, gaudeant eo privilegio, & leges Pontificiæ ibi non obligent, nisi ibidem promulgentur, aut etiam recipiantur, ut fit in regno Galliæ.

Confirmatur ex illo receptissimo axioma, *Papa habet pedes plumbeos, & non plumbeos*, quod idem verum esse asserunt Joannes Monachus, cap. in generali, de regulis juris in sexto, & Navarrus in dicta quæst. 4. num. 20. quia Papa neque solet, neque tenetur discurrere per singulas provincias, deferendo per illas promulgationem suarum legum, eò quod sit totius orbis unicus Pastor ac Vicarius Christi in rebus spiritualibus ad animæ salutem conducentibus; de cuius proinde decretis agnoscendis majorem curam debent habere fideles, quam de legibus temporalibus, à Principibus sæcularibus editis.

Dices, Authentica supra citata vim habet quantum ad Pontificias leges: Ergo nisi illæ in singulis Diocæsibus aut provinciis publicentur, non censentur sufficienter promulgatæ. Consequentia patet, Antecedens probatur ex cap. 1. de novi operis renuntiatione, ubi sic dicitur: *Sicut leges non dedignantur sacros Canones imitari, ita sacrorum Canonum instituta, constitutionibus Principis adjuvantur*. Et cap. in adiutorium, dist. 10. Glossa sic habet: *Quando desunt Canones, tunc leges citari possunt*. Quibus locis decernitur in causis Ecclesiasticis servandum esse jus civile, quando non est contrarium juri Canonico: At-

qui jus civile, quoad necessitatem promulgationis, non contrariatur juri Canonico, nullibi enim in jure Canonico prædicta Authentica Justiniani excluditur: Ergo illa vim habet non solum quoad leges imperiales, sed etiam quoad Pontificias.

24 Respondeo negando Antecedens, & ad probationem illius in primis dico, capitibus citatis solum decerni, ut in judiciis causarum leges civiles ferrentur, ubi desunt Canonicae, nullam verò ibi delegi promulgatione fieri mentionem.

Secundò respondeo, prædictam Justiniani Authenticam, quantum ad hoc, non esse receptam, cum ex praxi Ecclesiae Romanae oppositum habeatur, ut ex supra dictis constat.

25 Ad pleniorum dictorum intelligentiam, & aliorum quae in contrarium fieri solent argumentorum solutionem, norandum est primò, posse leges esse sufficienter promulgatas, & consequenter actualiter obligare omnes, & tamen multos excusari ab earum observatione, & quod invincibiliter ignorent promulgationem earum; quia videlicet non stat per illos quominus leges & earum promulgationem cognoscant; ignorantia autem invincibilis excusat à peccato, ut in dissertatione de probabilitate fuisse ostendimus. Possunt tamen leges circa ignorantes habere aliquos effectus irritandi, vel statuendi aliquid per modum decreti, ut lex de spuriorum & bigamorum irregularitate, de gradibus consanguinitatis, & aliis impedimentis matrimonii.

26 Observandum est secundò, cum ad valorem legis humanae, vel decreti, necessarium sit, ut non sit in perniciem animarum, neque in detrimentum majoris boni simpliciter & communiter concessi, oportere ut decreta & statuta illa proponantur cum majori promulgatione, quae si haberent effectum circa ignorantes, essent in animarum perniciem, aut contra bonum commune, aut contra reverentiam rerum divinarum. Tales sunt leges, quibus irritantur contractus, revocantur concessionibus & privilegia, reservantur casus, & similes. Nam si leges illae, etiam per modum decreti, haberent effectum, antequam venirent in notitiam hominum, gravissima incommoda, vel temporalia, vel spiritalia sequerentur: nam contractus in damnum multorum essent irriti, matrimonia invalida consumarentur, abolutiones multae essent nullae, aut indirectae tantum circa ejusmodi casus reservados, cum obligatione illos iterum subjiciendi sacramento poenitentiae. Unde hujusmodi leges, etiam per modum decreti, non possunt esse validae, nisi per debitam insinuationem. Ideòque Tridentinum sess. 24. in decreto de reformatione matrimonii cap. 1. constituit ut decretum de matrimoniis clandestinis, post triginta dies tantum à prima publicatione in unaquaque parochia robur haberet. Multae etiam Constitutiones Apostolicae, ob eandem causam, limitantur ad eos qui scienter contra illas egerint.

27 Idem dicendum de revocatione cujusvis privilegii, eam scilicet non valere, donec innotescat privilegiato eo utenti; unde eo uti potest quousque; ei hujusmodi revocatio innotescit. Cujus ratio est, quia juxta communem regulam, *odia restringi, favores convenit ampliari*, unde Principes nimis rigidos judicare non decet: At nimis rigidum esset, spoliare privilegiatum suo privilegio, ante notitiam revocationis illius, sufficienter pro rigore privare eum post notitiam revo-

cationis, ut patet: Ergo existimandum est, Principem velle privare privilegiatum suo privilegio, donec illi sui privilegii revocatio innotescat.

Confirmatur: Dum privilegium non innotescit privilegiato, illi non prodest, ut Panormitanus, Felinus, & alii Canonistae passim docent: Ergo similiter revocatio privilegii illi non obest, donec venerit in ejus notitiam, alias magis extenderetur rigor juris, quam ejus favor, contra prædictam regulam.

ARTICULUS III.

An ut lex humana obliget, requiratur consensus sive acceptatio populi?

Quaestio est de lege justa, & legitime promulgata, & lata à Legislatore, qui vel à Deo, vel aliunde, habet absolutam potestatem condendi leges; si enim Legislator accepit potestatem condendi leges, cum dependentia à populi acceptatione; puta si populus ita eam alicui contulit, ut liberam sibi facultatem referaverit acceptandi vel reprobandi leges ab ipso propositas, certum & indubitatum est, requiri populi consensum & acceptationem, ut tales leges vim habeant obligandi. Hoc præmissis, pro resolutione difficultatis propositae, fit

§. I.

Conclusio negativa statuitur.

Dico breviter, ad hoc ut lex humana obliget, non requiri consensum sive acceptationem populi, sed eam, si justa sit, & legitime promulgata, obligare subditos, etiam dissentientes & repugnantes. Hanc tenent communiter Doctores, licet Major, Navarrus, Armilla, & Covarruvias, quos ex Recentioribus sequuntur Valentia, Azorius, & Beccanus, illi dissentiant.

Probatur primò quoad leges civiles ex Authentica, *Ut nova Constitutiones*, ubi post publicationem legis, & lapsum temporis designati, precise exigitur observantia legis, neque ulla de acceptatione fit mentio. Par autem & major est ratio, ut leges Pontificiae & Ecclesiasticae obligent post sufficientem denuntiationem, non expectata Ecclesiae seu fidelium acceptatione. Cum enim Summus Pontifex suam potestatem immediate recipiat à Christo, & Christus illam dederit Petro, ejusque successoribus, independentem ab Ecclesia, si quidem illi non Ecclesia dixit: *Tibi dabo claves. Pafce oves meas. Quodcumque ligaveris &c.* non potest in usu illius pendere ab Ecclesiae consensu, cum neque in collatione illius talis conditio exprimat, neque ad rectam gubernationem expediens fuerit cum ea conditione conferti; saepe enim frustraretur, dissentiente populo, redderetur inefficax remedium capitis, dissentientibus membris, minueretur subordinatio membrorum erga caput, daretur occasio relaxandae disciplinae, & demum tolleretur regimen monarchicum, quod Christus induxit in Ecclesia. Unde eorum omnino videtur, posse Summum Pontificem obligare Ecclesiam suis legibus, independentem à consensu & acceptatione illius. Imò Suarez lib. 4. de legibus cap. 16 ait id rursus fide negari non posse. Probatur secundò: Praeceptum particulare alicujus

30. **e**ius particularis obligat subditum in conscientia, non exspectato consensu subditi; & eius acceptatione: Ergo etiam lex obligat totam communitatem, non exspectato consensu sive acceptatione populi. Antecedens est certum, & conceditur ab omnibus. Consequentia verò probatur, quia lex non habet minorem vim obligandi totam communitatem, quam præceptum particulare particulares personas; nam sicut præceptum est mandatum particulare illius qui superior est, particulari personæ; ita lex est præceptum commune illius qui superior est, toti communitati.

31. **C**onfirmatur: Obligatio legis oritur ex subjectione quâ subditi prælati subiungunt, & obedientia quam illis præstare tenentur: Sed obedientia vis non oritur à subditi acceptatione, sed ab excellentia autoritatis quam superiores habent in subditos; nam sicut in naturalibus oportuit ut per quandam necessitatem moverentur inferiora à suis superioribus ad suas actiones naturales, puta corpora sublunaria à cælestibus, per excellentiam naturalis virtutis divinitus illis communicatæ; ita in rebus humanis oportet quod inferiores per voluntatem moveantur à suis superioribus, secundum quandam necessitatem moralem, in qua consistit obligatio legis, ut docet D. Thomas 2. 2. quæst. 104. art. 5. his verbis: *Obediens movetur ad imperium præcipientis, quodam necessitate iustitiae, sicut res naturalis movetur ex virtute sui motoris, necessitate natura*: Ergo obligatio legis non pendet à consensu seu acceptatione populi.

32. **C**onfirmatur amplius: Valde inefficax & penè inutilis esset potestas Legistarum, si non posset cogere subditos ad acceptandam, & observandam legem justam & utilem. Imò nisi lex cogere subditos, & obligationem induceret, absque dependentia ab eorum approbatione & acceptatione, subditi que posset dissentire, esset bellum utrinque iustum; nam & Prælati iustè dirigeret obedientiam & observationem legis, & subditi iustè resisteret, cum acceptatio legis eius arbitrio commissa esset: Sed hæc videntur absurda & inconvenientia: Ergo &c.

33. **A**dvertendum est tamen, quod si populus aut major & sanior pars illius, non acceptet legem promulgatam, Princeps prudenter ager, regulariter loquendo, si legem abroget, vel saltem suspendat, ad evitandos tumultus & rebelliones, aliaque gravia inconvenientia, nam ut Proverb. 3. dicitur: *Qui nimis emungit, elicit sanguinem. Dixi, regulariter loquendo, nam si ex abrogatione aut suspensione legis, graviora sequantur inconvenientia, prudentius ager, si non abroget vel suspendat eam: v. g. si ex abrogatione vel suspensione legis, maxime eternaretur autoritas Principis apud subditos, ita ut congruè illos gubernare non posset; vel si res præcepta esset majoris momenti quam carentia prædictorum inconvenientium, prudenter ager Princeps non abrogans, aut non suspendens talem legem.*

34. **N**otandum est etiam, quod quando Princeps videns aut sciens subditos legem suam non servare, non punit aut reprehendit eos, cum possit, tacite legis obligationem aufere videtur. Ad quod nonnulli dicunt sufficere duos aut tres actus factos contra legem, sciens Princeps, & non puniens, cum possit. Sunt etiam qui asserunt, non esse necessarium hos actus fieri in præsentia Principis, aut eo sciente, sed satis esse fieri scientibus eius ministris, in curiis supremis, aut Episcopis, si lex fuerit Pontificia.

Tom. III.

A Tertiò observandum est, quod quando major pars populi non acceptat nec observat legem, minor pars quæ remanet, potest licite majori se conformare, non acceptando, nec observando eam; ita ut quamvis primi qui non acceptaverunt legem justam, peccaverint non acceptando & non servando illam, & similiter illi qui eos primò securi sunt; postquam tamen res pervenit ad eum statum, quod major pars populi non acceptet nec observet legem, tunc minor pars excusatur non acceptans nec observans; quia tunc Princeps censetur moraliter loquendo, non velle obligare maiorem partem populi, cum illa minor pars habeat sufficientem causam excusationis, videns maiorem partem non acceptare legem; ac proinde tunc Princeps, vel virtute, vel abrogat legem pro illa minori parte, vel saltem virtualiter dispensat cum illa.

§. II.

Solvuntur objectiones.

Objicies primò: Cap. in istis dist. 4. refertur quedam sententia Augustini lib. 1. de vera religione cap. 31. sic dicentis: *Leges statuuntur, cum promulgantur; firmantur, cum moribus utentium approbantur*: Ergo quantumcumque leges instituantur & promulgentur, nondum habent firmitatem & robur obligandi, donec à populo acceptentur. Unde in legibus De quibus, nondum ff. de legibus, sic dicitur: *Ipsæ leges non alia de causis tenent, quam iudicio populi receptæ sunt*. Et Aristoteles lib. 2. politic. cap. 6. in fine dicit, legem nullam vim habere ut sibi pareatur, nisi ex more, id est ex consuetudine & acceptatione populi.

Ad testimonium Augustini respondeo primò, illa verba non inveniri in Augustino, sed fuisse à Gratiano addita.

Respondeo secundò, quod autoritas illa magis nobis favet quam noceat, nam si leges instituantur quando promulgantur, sicut promulgantur independenter ab acceptatione populi, sic instituantur & obligant in actu secundo, independenter à tali acceptatione, cum huiusmodi obligatio in actu secundo, per modum proprietatis à lege promulgata oritur. Cum autem dicitur in eadem autoritate, quod leges moribus utentium firmantur, non significatur, quod ab illis habeant vim obligandi, vel dependenter ab eis, sed sensus est, quod cum prius habuerint eam independenter ab illis, roboratur hæc vis moribus utentium, & confirmatur per usum, quatenus per eum remouentur à periculo abrogationis alioquin futuræ, Principe cedente nimis resistentiæ, vel contrariâ consuetudine præferente. Unde ibidem subditur: *Sicut enim moribus utentium in contrarium nonnullæ leges hodie abrogatæ sunt, ita moribus utentium ipsæ leges confirmantur*.

Ad secundum delumptum ex lege De quibus, respondeo id solum esse verum de legibus non datis à Legislatore supremo & independente, sed dependente à consensu populi, legum approbationem sibi reservatis.

Ad locum verò Aristotelis dico solum velle illis verbis legem non habere vim obligandi, si per contrariam consuetudinem fuerit abrogata. Vel, ut alii interpretantur, Aristotelem ibi loqui non de vi obligativa legis, quam supponitur habere ex Legislatoris voluntate, sed de assuetudine &

Yyy 2

faci-

facilitate eam servandi, quæ comparatur multorum actuum frequentatione, quæ longum tempus requirit. Est enim ibi Philosophi scopus, ostendere non esse facile leges mutandas, ne per huiusmodi frequentem mutationem subditi assuecant superiori non parere, cui facile parere assuevimus ex more, qui ex frequentatis actibus acquiritur.

40. Objicies secundò: Lex cui tota communitas repugnat, non expedit bono communi, imò vergit in damnum illius, & propter populi rebellionem & tumultum, magnum ex illa incommodum oritur: Ergo cum lex non obliget, nisi ex duca ad bonum commune, imò virtutem legis non habeat, si ad bonum commune non ordinetur, ut disp. 1. art. 2. ostensum est, lex cui tota communitas repugnat, non obligat ob defectum consensus & acceptationis populi.

41. Respondeo, dato Antecedente, negando Consequentiam. Esto enim lex cui tota communitas repugnat, & reddita est inutilis & periculosa propter difficultatem eam servandi, non obliget, nego tamen eam non obligare ex defectu consensus & acceptationis populi, nam adhuc stante difficultate & populi repugnantia, posset superior legis observantiam urgere, quam vis non deberet, quando major pars communitatis repugnat. Ratio ergo lex cur in eo casu non obliget, sumitur ex eo quod tunc Princeps virtualiter derogat ipsi legi; unde potius voluntas Principis reddit tunc legem invalidam, quam non acceptio populi, quæ tantum occasionaliter dicitur illam abrogare.

42. Objicies tertio: Consuetudo potest abrogare legem, ut communiter Jurisperiti docent: Ergo per non acceptationem potest lex non obligare. Consequentia patet, quia non acceptio populi æquivaleret consuetudini, cum consuetudo abrogativa legis nihil aliud sit quam quædam non acceptatio legis jam obligantis, & nondum firmata.

43. Respondeo, consuetudinem non habere vim abrogandi legem, nisi sit legitime prescripta: non præscribitur autem legitime, quando resistit & refragatur præscriptioni ille cuius interest. Atque ita populus non præscribit neque acquirit sibi ius non parendi legibus, nisi acceptetur, cum Legislatores huic usui sæpissimè resistant, subditosque adigant ad legum acceptationem.

44. Objicies quartò: Legislator civilis accipit potestatem legislativam à Republica: Ergo dependenter à consensu illius leges fert, subindeque leges civiles sub hac tacita conditione feruntur, ut vim habeant, si fuerint acceptæ & usu receptæ. Quod confirmari potest exemplo Romanorum, apud quos referente Alexandro ab Alexandro lib. 6. dicitur gentium cap. 16. non antea leges obligabant, quam fuissent à populo acceptæ.

45. Respondeo, concessio Antecedente, negando Consequentiam, nam semel à populo in Principem translatà potestatem legislativam, penes ipsum tantum est leges condere, iisque populum obligare, independentem ab ipsius consensu & acceptatione. Nec ullum fundamentum est asserendi, populam sub hac conditione, ut leges vim habeant, si fuerint acceptæ, & usu receptæ, suam potestatem legislativam in Principem transulisse; præferim cum talis conditio valde debilitet obedientiam & subordinationem subditorum erga superiorem, quæ ad rectam gubernationem maxime necessaria est, ut passim docet Aristoteles in libris Politicorum. Unde licet populus Romanus

in initio sub hac conditione suam potestatem in Legislatores transulisset, idè quæ tunc temporis eorum leges antea non obligarent, quam à populo acceptatæ fuissent, postea tamen idem populus totam suam potestatem transulit in Legislatores & capita Reipublicæ, eaque sine ulla limitatione usi sunt.

D. Thomas hic art. 4. explicat divisionem legum humanarum ab Isidoro traditam, & discrimen quod inter jus gentium & jus naturale reperitur. Verum quia de primo sufficienter egimus supra disp. 1. art. 3. & de secundo dicemus in Tractatu de quatuor virtutibus cardinalibus, cum de iure, quod est objectum iustitiæ, differemus, ab utraque questione in præsentia abstinemus, ne eadem sæpius repetamus. Unde sit

DISPUTATIO V.

De potestate legis humana.

Ad questionem 96. D. Thomæ.

Consideratà existentia & quidditate legis humanæ, variisque ejus qualitatibus & conditionibus, superest ut de ejus potestate differamus, & ad quæ, & quos, illa obligare possit, breviter declaremus.

ARTICULUS I.

Utrum lex humana possit obligari ad actus internos?

§. I.

Quibusdam præmissis referuntur sententia.

PRO intelligentia & resolutione hujus difficultatis, notandum est, illam procedere non solum de actibus internis secundum se, id est quatenus nullo modo connectuntur cum externis, qui sunt pure interni, sed etiam de iis, ut cum externis connexionem habent. Duplitem autem potestatem connectit actus internus cum exteriori, primo ut causa & forma illius, quæ ratione volitionis efficiatur furandi connectitur cum furto exteriori, & hæc connectio est per se. Secundo modo etiam connectitur per se, sicut ut conditio necessitatis requisita ad substantiam actus exterioris in genere mortis consideratam. Hoc modo attentio connectitur cum oratione vocali, & dolor internus cum confessione sacramentali, & intentio baptizandi cum actione externa baptizantis; non enim est vera oratio exterior in genere mortis considerata, nisi procedat ex aliqua attentione; nec vera confessio sacramentalis, quæ non procedit ex dolore interno; nec vera actio baptizandi, quæ ex intentione ministrum non sequitur. Est autem manifesta differentia inter actus primi & secundi generis, nam actus primi generis sufficienter manifestantur per exteriores, quis enim non videat volitionem furandi manifestari per furtum exteriorius? Actus vero secundi generis non sufficienter manifestantur per actus exteriores, recitatio